

Koncept i razvoj banke hrane u Republici Hrvatskoj

Koprivnjak, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:151:379885>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI U OSIJEKU

Marko Koprivnjak

Prijediplomski studij Poljoprivreda

Smjer Agroekonomika

Koncept i razvoj banke hrane u Republici Hrvatskoj

Završni rad

Osijek, 2024.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI U OSIJEKU

Marko Koprivnjak

Prijediplomski studij Poljoprivreda

Smjer Agroekonomika

Koncept i razvoj banke hrane u Republici Hrvatskoj

Završni rad

Povjerenstvo za ocjenu završnog rada:

1. prof. dr. sc. Ružica Lončarić, mentor
2. prof. dr. sc. Tihana Sudarić, član
3. dr. sc. Sanja Jelić Milković, član

Osijek, 2024.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayer u Osijeku
Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek
Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda, smjer Agroekonomika

Završni rad

Marko Koprivnjak

Koncept i razvoj banke hrane u Republici Hrvatskoj

Sažetak: Izazov za sve zemlje Europske unije tako i za Hrvatsku je riješiti problem prekomjernog bacanja hrane i nedovoljnog doniranja hrane. Optimizacijom procesa proizvodnje, distribucije, prerade i konzumacije dolazi do sprječavanja bacanja hrane te se izbjegava stvaranje viška hrane u svakoj fazi lanca opskrbe hranom. Pod pojmom banke hrane se definira čitav spektar dobrotvornih organizacija čija je svrha dugotrajna i organizirana inicijativa za pomoć potrebitima u pristupu hrani. Proizvođači hrane, poljoprivrednici, trgovci ali i sama država vide banke hrane kao vrijedno rješenje za upravljanje otpadom i troškove povezane s odlaganjem sigurne hrane.

Ključne riječi: banka hrane, doniranje hrane, pomoć potrebitima

20 stranice, 4 slike, 9 literaturnih navoda

Završni rad je pohranjen: u knjižnici Fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek i u digitalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova Fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek.

BASIC DOCUMENTATION CARD

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of agrobiotechnical sciences Osijek
Undergraduate university study Agriculture, course Agroecconomics

BSc Thesis

Marko Koprivnjak

The concept and development of a food bank in the Republic of Croatia

Key words: food bank, donating food, helping the needy

Summary: The challenge for all European Union countries, as well as for Croatia, is to solve the problem of excessive food waste and insufficient food donation. By optimizing the production, distribution, processing and consumption processes, food waste is prevented and excess food is avoided at every stage of the food supply chain. The term food bank defines a whole spectrum of charitable organizations whose purpose is a long-term and organized initiative to help the needy in accessing food. Food producers, farmers, traders and the government itself see food banks as a valuable solution for waste management and the costs associated with safe food disposal.

Key words: tangerine, market, production, domestic market, selfsufficiency

20 pages, 4 pictures, 9 literary citations

BSc Thesis is archived in Library of Faculty of agrobiotechnical sciences Osijek and in digital repository of Faculty of agrobiotechnical sciences Osijek.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. BANKA HRANE.....	2
2.1. Trendovi u sustavima doniranja hrane u Europskoj uniji	4
2.2. Način funkcioniranja banaka hrane.....	7
2.3. Financiranje banki hrane	9
3. SUSTAV DONIRANJA HRANE U REPUBLICI HRVATSKOJ	11
3.1. Otpad hrane u RH.....	13
3.2. Studija izvedivosti Banke hrane u Republici Hrvatskoj.....	14
3.3. Organizacija i logistika.....	15
3.4. Banka hrane u Osijeku	17
4. ZAKLJUČAK.....	19
5. POPIS LITERATURE.....	20

1. UVOD

Izazov za sve zemlje Europske unije tako i za Hrvatsku je riješiti problem prekomjernog bacanja hrane i nedovoljnog doniranja hrane.

Prema zadnjim podacima Eurostata tijekom 2020. godine u Europskoj uniji je bačeno oko 127 kilograma hrane po stanovniku što je prema ukupnim podacima oko 57 milijuna tona hrane, dok je u Hrvatskoj iste godine bačeno 286.379 tisuća tona. U tu količinu svrstava se bačena hrana koja je dostupna za konzumaciju i hrana kojoj je istekao rok trajanja i ostatci od hrane. Etički i ekonomski problem ali i veliki ekološki problem se smatra bacanje hrane posebno one pred istek roka trajanja. S bacanjem hrane se troše ograničeni prirodni resursi poput vode, tla, emisije CO₂. Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske je donijelo 2015. godine Pravilnik o uvjetima, kriterijima i načinu doniranja hrane i hrane za životinje (NN 119/2015) s ciljem smanjenjem količine otpada od hrane koja je pred istekom roka trajanja, a koje nastaje tijekom čitavog lanca proizvodnje i prodaje hrane, ali je također bio cilj i potaknuti donatore na doniranje hrane potrebitima. Unatoč ovoj inicijativi u Republici Hrvatskoj količina doniranja hrane je smanjena.

Cilj otvaranja banke hrane u Hrvatskoj je unaprjeđenje sustava doniranja hrane i smanjenje otpada od hrane. Pod pojmom banke hrane se smatraju čitave dobrotvorne organizacije čija je svrha organizirana i dugotrajna inicijativa za pomoć potrebitima u dostupnosti hrane. U fokusu banke hrane je čitav niz aktivnosti, neki od njih su prikupljanje financijskih sredstava preko donacija iz poslovnog i privatnog sektora do preusmjeravanja i identifikacije viškova hrane iz prehrambenih sustava te njihovu prenamjenu u iskorištenu hranu kroz distribuciju onima koji se suočavaju s gladi.

2. BANKA HRANE

Optimizacijom procesa proizvodnje, distribucije, prerade i konzumacije dolazi do sprječavanja bacanja hrane te se izbjegava stvaranje viška hrane u svakoj fazi lanca opskrbe hranom. Banka hrane se prvenstveno bavi problemom realokacije hrane već nastalim viškovima hrane na način da se jestivi prehrambeni proizvodi koji su klasificirani kao višak preraspodjele i distribuiraju za prehranu ljudi, na način da se sprječava gubitak njihove ekonomske vrijednosti uz istodobno stvaranje društvene vrijednosti.

U SAD-u je u kasnim 1960-tima razvijen koncept banke hrane. St Mary's Food Bank Alliance, je naziv prve banke hrane koja je osnovana u Arizoni 1967. godine, odakle se relativno brzo proširila po cijelom SAD-u. John van Hengel je prvi došao do ideje za osnivanjem banke hrane promatrajući trgovine mješovitom robom i njihovo odbacivanje hrane kojoj je oštećeno pakiranje ili je pred istekom roka. Volontirao je u socijalnoj samoposluzi te je počeo sakupljati takvu hranu, u međuvremenu količine hrane su ubrzo postale prevelike te je stvorio centralnu lokaciju iz koje su socijalne samoposluge mogle uzimati hranu (The Global Food Banking Network). Do kraja 70-tih godina banke hrane su se proširile po državama SAD-a.

Kao što smo naveli i u uvodu, pod pojmom banke hrane se definira čitav spektar dobrotvornih organizacija čija je svrha dugotrajna i organizirana inicijativa za pomoć potrebitima u pristupu hrani. U njihovom su fokusu različite aktivnosti, od prikupljanja financijskih sredstava preko zaprimanja donacija iz privatnog i poslovnog sektora do identifikacije i preusmjeravanja viškova zdrave i sigurne hrane iz komercijalnog prehrambenog sustava, posebice, ali ne isključivo onih proizvoda koji bi se inače klasificirali kao otpad ili zbrinuli na odlagalištima te njihovu prenamjenu u iskorištenu hranu kroz distribuciju onima koji se suočavaju s gladi (Sokolić i sur., 2019).

Model banke hrane prvi put je uspostavljen prije 50-tak godina te se pojavio kao važna i djelotvorna intervencija za smanjenje gladi u zemljama širom svijeta. Proizvođači hrane, poljoprivrednici, trgovci ali i sama država vide banke hrane kao vrijedno rješenje za upravljanje otpadom i troškove povezane s odlaganjem sigurne hrane. Model koje banke hrane stvaraju situaciju gdje svi dobivaju, na način da se preusmjerava višak hrane od proizvođača do gladnih ljudi, te da se pri tome smanjuju negativni utjecaji na okoliš. Banke hrane preusmjeravaju hranu od odlagališta sa čime se eliminiraju ekološki i ekonomski troškovi na razini proizvodnje, prerade i maloprodaje te se smanjuje iskorištavanje zemljišta i emisije ugljika.

U užem smislu banke hrane su humanitarne organizacije koje su neprofitabilne te im je svrha prikupljati viškove hrane i donirati ih gladnima.

Postoji dva modela banka hrane:

1. Model skladišta – banke hrane ne djeluju izravno, već se koriste kao skladišta i distribucijski centri za manje organizacije koje onda dijele hranu potrebitima
2. Direktni model – banke hrane preraspodjeljuju svoju hranu direktno korisnicima

Na modele organizacija banaka hrane utječe postojanje tisuće banaka hrane koje posluju širom svijeta. Glavna razlika između banaka hrane je u načinu djelovanja, odnosno da li djeluju na način da distribuiraju hranu izravno gladnima ili rade prema modelu skladišta, na način da opskrbljuju hranom posrednike kao što su socijalne samoposluže, pučke kuhinje i druge organizacije koje posreduju u distribuiranju hrane korisnicima. Posrednici mogu biti javne ili privatne, vjerske ili savjetodavne organizacije. Priroda i vrsta posrednika variraju ovisno o politici banke hrane, prirodi njihove zajednice i lokalnim zakonima u kojima djeluju.

Dobrobiti humanitarnih organizacija od banaka hrane su:

- Zbog donacija štedi se novac, te je moguće taj novac ulagati negdje dalje
- Dobro organiziran sustav prikupljanja donacija te njihova daljnja logistika- transport i skladištenje.

Dobrobiti industrije hrane od banki hrane su:

- Pomoć oko preuzimanja viška hrane te daljnja logistika
- Novčane uštede radi smanjenja uništavanja hrane
- Banka preuzima brigu oko skladištenja i daljnjeg transporta u uvjetima koje zahtijevaju propisi o hrani
- Jačanje imidža kompanije radi doprinosa boljitka i razvoja zajednice

Dodatne dobrobiti cjelokupne zajednice od banaka hrane:

- Očuvanje ekonomske vrijednosti spašene hrane
- Smanjena glad u svijetu
- Te smanjenje ugljikova dioksida 2 kg za svaki kilogram spašene hrane od uništenja.

U Europi prva banka hrane je osnovana u Francuskoj 1984. godine. Najveći val osnivanja banaka hrane je krenuo sa ekonomskom krizom 2008. godine te 2010. godine. Njihova je misija bila minimalizirati glad i pothranjenost kroz borbu protiv rasipanja hrane.

2.1. Trendovi u sustavima doniranja hrane u Europskoj uniji

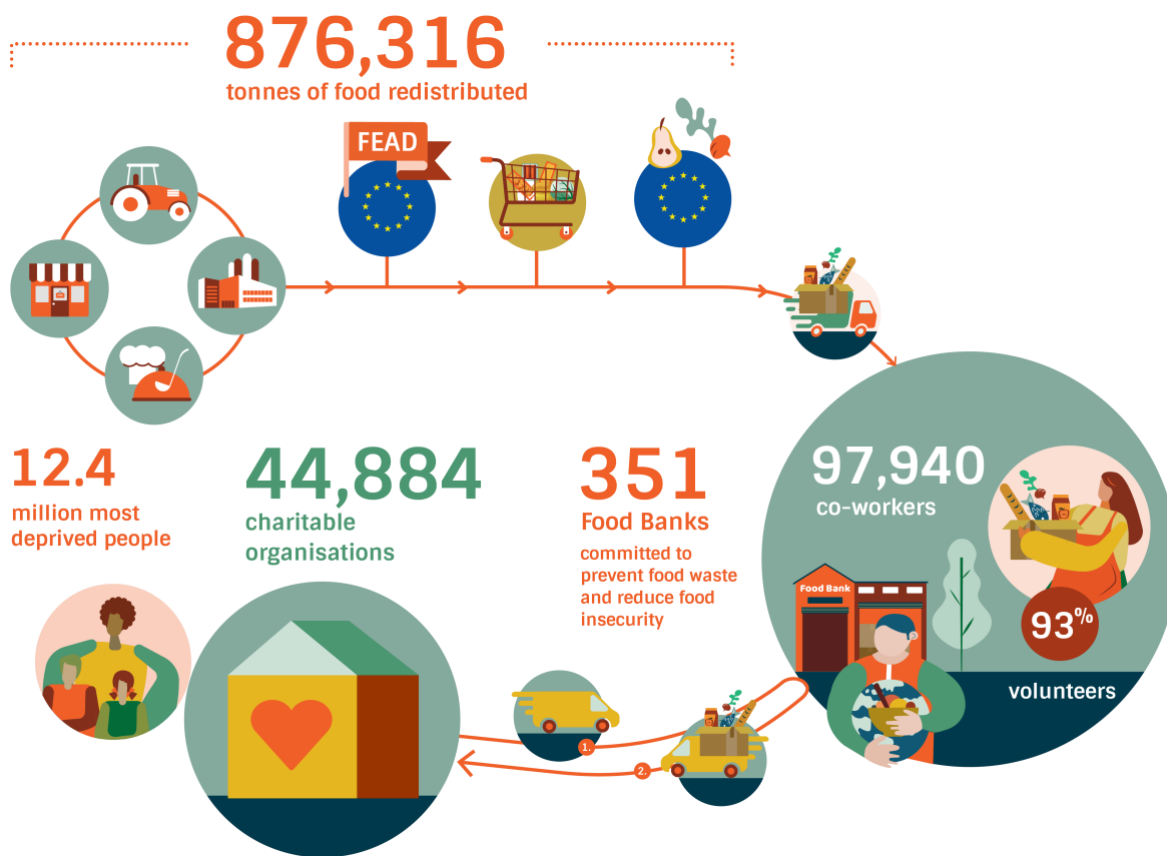
Proizvođači hrane i trgovci u zemljama Europske unije višak hrane uglavnom doniraju kroz banke hrane ili direktno dobrotvornim ustanovama. Nevezano za model rada po kojem funkcioniraju banke hrane su međusobno umrežene. Po nacionalnim razinama postoje federacije banaka hrane (npr. Federation of Polish Food Banks, Czech Federation of Food Banks, The Hungarian Food Bank Association, Foodbanks of Belgium, Spanish Federation of Food Banks itd.) Često se udružuju s kontinentalnim ili regionalnim organizacijama. S toga u Europi postoji Europski savez banaka hrane – FEBA (European Food Banks Federation) čije je sjedište u Bruxellsu od 2018. godine. Prema trenutnim podacima FEBA radi u suradnji s 24 punopravne članice i 6 pridruženih članica u 30 europskih zemalja (Slika 1).

Slika 1. Članice i pridružene članice FEBA-e

Izvor: <https://www.eurofoodbank.org/>

Kroz FEBA-u je 2022. godine distribuirano 876,316 tona hrane što je za 12,4 milijuna zadovoljnih ljudi. Prema zadnjim podacima ima 44,884 volonterskih organizacija te 351 banki hrane što sakuplja hranu te ju distribuira potrebitima. Organizacija broji 97,940 volontera (Slika 2)

Slika 2. Podatci od FEBA iz 2022.

Izvor: <https://www.eurofoodbank.org/>

Glavne aktivnosti koje FEBA ostvaruje svojim djelovanjem i koje nastoji ugraditi u europske nacionalne ili individualne banke kako navode Sokolić i sur., (2019.) su:

- Dobaviti hranu
- Besplatno distribuirati hranu potrebitima putem dobrotvornih organizacija i lokalnih općina
- Izgraditi mrežu organizacija za borbu protiv siromaštva i promicati partnerstva s javnim sektorima i civilnim društvom
- Pratiti distribuciju hrane

Slika 3. FEBA-in modeli za organizaciju i distribuciju hrane

Izvor: <https://www.eurofoodbank.org/>

2.2. Način funkcioniranja banaka hrane

U pojedinim državama Europske unije funkcioniraju različiti modeli banaka hrane ovisno o veličini populacije, tradiciji, kulturi, geografskim karakteristikama zemlje, gospodarskim uvjetima, pravnim okvirima, životnom standardu i potrebama društva, što uključuje različite modele organizacije. varijacije u broju i statusu banaka hrane, razvijenosti mreže i odnosa sa partnerskim dobrotvornim organizacijama, načinima financiranja, centraliziranosti sustava, itd. Organizirani sustavi za prikupljanje donacija su orijentirani najčešće na prikupljanje viškova u prehrambenoj industriji. Osim prikupljanja viškova često su usmjereni na donacije.

Kako navode Sokolić i sur., (2019) sprječavanje bacanja hrane i prikupljanje viškova te njihova distribucija do krajnjih korisnika najčešće je organizirano na sljedeće načine:

1. Neposredne donacije korisnicima – lokalne trgovine distribuiraju viškove preko volontera do krajnjih korisnika
2. Organizirani sustavi za prikupljanje donacija za daljnju distribuciju posrednicima, odnosno krajnjim korisnicima – banke hrane ili slično organizirane dobrotvorne

organizacije sa ili bez centralnih skladišta prikupljaju donacije, uključujući viškove hrane te ih distribuiraju socijalnim samoposlugama, prihvatilištima za beskućnike, pučkim kuhinjama i sl., ali i krajnjim korisnicima

3. Neprofitni veletrgovci - banke hrane koje se koriste kao skladišta i distribucijski centri za manje organizacije koje onda dijele hranu krajnjim korisnicima.

Dva modela dominiraju što se tiče organizacije sustava, to su:

1. Centralizirani sustav (Italija, Mađarska) – postoji jedinstveno koordinacijsko tijelo, centralna banka hrane na razini države koje upravlja sustavom lokalno i regionalno disperziranih banaka
2. Policentrični sustav (Irska, Engleska, Francuska) - postoji nekoliko paralelnih sustava s vlastitim koordinacijskim tijelima. Ti sustavi imaju donekle različite poslovne politike te ovisno o tome različitim bazom partnera (partneri gravitiraju određenoj mreži ovisno o vlastitim politikama donatora ili različitih dobrotvornih organizacija poput vjerskih zajednica, itd.)

U Europskoj uniji razvijeno je nekoliko načina osnivanja banaka hrane:

1. Samostalni razvoj banaka hrane – pod to spadaju dobrotvorne organizacije koje ispunjavaju propisane uvijete te se registriraju kao banke hrane
2. Franšizni model (Italija, UK)- – centralno koordinacijsko tijelo razvija ujednačene poslovne politike, procese i procedure povrh zakonski propisanih uvjeta koje čiji je cilj ujednačiti poslovanje svih banaka hrane u sustavu.

Zakonske mjere koje se primjenjuju u cilju sprječavanja bacanja hrane u zemljama Europske unije:

1. Restriktivne mjere - zakonom regulirano sprječavanje bacanja hrane na način da se penaliziraju novčanim kaznama poslovni subjekti (trgovci i ugostitelji) koji svoje viškove ne doniraju (npr. Francuska)
2. Poticajne mjere – pojednostavljivanje doniranja kroz pojednostavljivanje zakonske regulative (vezano uz izračun i dokazivanje vrijednosti donacije koja se može kvalificirati za odbitak poreza), oslobođenje od odgovornosti donatora za naknadno nastale štete (Zakon o dobrom Samaritancu, itd.), porezne olakšice (PDV, porez na dohodak/dobit).

Prakse vezane uz porezni tretman donacija:

1. Nema PDV-a na hranu ili doniranu hranu te u nekim državama odbitak pretporeza na doniranu hranu
2. Vrijednost donacije umanjuje poreznu osnovicu za obračun poreza na dohodak i/ili poreza na dobit (Sokolić i sur., 2019).

Na postojanju i implementaciji se temelji organizacija sustava koja upravlja sa sigurnošću hrane. U većini zemalja postoje minimalni zahtjevi za status partnera, posebice za posrednike poput pučkih kuhinja, socijalnih samoposluga, prihvatilišta za beskućnike.

Odgovornost za ispravnost hrane je usmjerena na preuzimatelju, odnosno s donatora na banku hrane ili drugog posrednika (socijalnu samoposlugu, prihvatilište za beskućnike itd.). S time se želi potaknuti da se donatorima smanji rizik na odgovornost nakon doniranja hrane te negativne posljedice za imidž.

Veliki izazov u organizaciji banke hrane predstavljaju:

- raspodjela stanovništva u riziku od siromaštva – najviše su ugrožene manje ruralne sredine, područja s visokom stopom nezaposlenosti i starija populacija s toga ovakva područja zahtijevaju specijalne programe ili dodatnu logistiku
- propisivanje uvjeta za ispravnost hrane
- jednostavna zakonska regulativa
- informiranost sudionika (vodiči za doniranje, za ostvarivanje poreznih olakšica, održavanje sigurnosnih i higijenskih uvjeta)
- odgovornost poduzeća i osviještenost ostalih sudionika u sustavu
- osvještavanje stanovništva putem edukacija u školama s ciljem sprječavanja bacanja hrane i očuvanja okoliša.

Uspjeh ovisi o razvijenosti i fleksibilnosti sustava i razvijenoj mreži kontakata (npr. dostupnosti, kooperaciji, mogućnosti zaprimanja donacija itd.).

2.3. Financiranje banki hrane

Dva načina koji su povijesno pomogli bankama hrane da financiraju svoje aktivnosti su:

1. Javni izvori
 - a) Europska sredstva

- b) Državni izvori financiranja
 - c) Lokalni i regionalni izvori financiranja
2. Ulaganja privatnog sektora u izgradnju kapaciteta
 3. Filantropske donacije
 4. Vlastite akcije, projekti i aktivnosti

Privatni sektor daje podršku kroz donacije poduzeća te ulaganjem materijalnih i financijskih sredstava. Potpora javnog sektora dostupna je za osnivanje, djelovanje i razvoj banaka hrane. Podrška banke hrane država daje putem izravne subvencije, potpore u naturi ili javne politike. Sudjelovanje županija, gradova i općina u sufinanciranju operativni troškova, donacijama za infrastrukturu ili nabavku potrebnih resursa su lokalna i regionalna podrška.

Sredstva europskih fondova su dostupna članicama EU. Jedan od najbitnijih fondova je Fond europske pomoći za najpotrebitije (Fund for European Aid to the Most Deprived - FEAD). Ovaj program pomaže ljudima da poduzmu prve korake iz siromaštva i socijalne isključenosti. Cilj fonda je promicati socijalnu koheziju, poboljšati socijalnu uključenost i s toga pridonijeti cilju iskorjevanja siromaštva u Europi. FEAD doprinosi smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti strategije Europa 2020 koji glasi „barem 20 milijuna manje ljudi koje su u opasnosti od siromaštva i socijalne isključenosti“ te istodobno nadopunjuje strukturne fondove. Ovaj opći cilj pretvara se u dva posebna cilja:

1. Pružanje pomoći u obliku hrane ili osnovnih materijalnih sredstava najugroženijima
2. Iskorijeniti siromaštvo i utjecati na socijalnu uključenost

FEAD razlikuje dvije vrste programa, od kojih svaki odgovara jednom specifičnom cilju:

1. Operativni program I: „Operativni program pomoći za hranu ili osnovnu materijalnu pomoć“ podržava distribuciju hrane i / ili osnovnu materijalnu pomoć najugroženijim osobama, kombinirano gdje je to primjenjivo s pratećim mjerama za ublažavanje socijalne isključenosti najugroženijih osoba;
2. Operativni program II: „Socijalna uključenost najsiromašnijih osoba“ je operativni program koji podržava aktivnosti izvan aktivnih mjera zapošljavanja, koje se sastoje od nefinancijske, nematerijalne pomoći usmjerene na socijalnu uključenost najugroženijih osoba (Sokolić i sur., 2019).

3. SUSTAV DONIRANJA HRANE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Zakonom o poljoprivredi (Narodne novine, br. 118/18, 42/20, 127/20 - Odluka Ustavnog suda RH i 52/21) propisan je zakonodavni okvir za doniranje hrane. Također, budući da se doniranje hrane smatra stavljanjem hrane na tržište sukladno odredbama Uredbe (EZ) br. 178/2002 Europskog parlamenta i Vijeća od 28. siječnja 2002. o utvrđivanju općih načela i uvjeta zakona o hrani, osnivanju Europske agencije za sigurnost hrane te utvrđivanju postupaka u područjima sigurnosti hrane, na isto se primjenjuju svi propisi o hrani.

Doniranje hrane se smatra davanje hrane bez naknade od donatora hrane koja je namijenjena potrebitima. Donator hrane je pravna ili fizička osoba koja bez naknade daje hranu namijenjenu krajnjem primatelju hrane. Posrednik u lancu doniranja hrane je pravna osoba koja prikuplja hranu od donatora namijenjenu krajnjem primatelju hrane. Banka hrane je kao što smo već i naveli organizacija koja prikuplja hranu od donatora namijenjenu krajnjem primatelju te je daje posredniku u lancu doniranja hrane. Pored navedenog, banka hrane može prikupljenu hranu od donatora dati i izravno krajnjem primatelju. Posrednik u lancu doniranja hrane i banka hrane su subjekti u poslovanju s hranom te moraju osigurati da u fazi koja je pod njihovom kontrolom, hrana udovoljava propisanim zahtjevima za sigurnost, odnosno zdravstvenu ispravnost hrane te da je njihovo poslovanje usklađeno s odredbama Uredbe (EZ) br. 852/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o higijeni hrane (SL L 139, 30.4.2004.) i ostalim relevantnim propisima o hrani. Hranu dobivaju socijalno ugrožene osobe ili osoba pogođena elementarnim nepogodama ili prirodnim katastrofama ili osoba za koju donator hrane čini vjerojatnim da je u potrebi te neprofitna pravna osoba koja pruža uslugu smještaja ili prehrane štićenicima svog objekta, osim pučkih kuhinja. Sustav doniranja hrane u Republici Hrvatskoj trenutno čine mreža donatora, posrednika i krajnjih primatelja.

Pomoć se isporučuje preko partnerskih organizacija koje neprofitne organizacije ili javna tijela na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini koje poduzimaju aktivnosti usmjerene izravno na socijalno uključivanje najugroženijih osoba.

U Hrvatskoj da bi se unaprijedio sustav doniranja hrane, Ministarstvo poljoprivrede je u suradnji sa Prehrambeno-bioteknološkim fakultetom u Zagrebu tijekom svibnja i lipnja 2017. godine provelo istraživanje o doniranju hrane u Hrvatskoj. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da viškovi hrane postoje te da nastaju duž cijelog prehrambenog lanca te da bi poticaj za doniranje hrane, između ostalog, moglo biti adekvatno povezivanje donatora i posrednika u lancu doniranja hrane.

Istraživanje je također pokazalo da su razlozi nastajanja viškova hrane različiti. Primari proizvođači kao najučestaliji razlog navode preveliku proizvodnju prehrambenih proizvoda, nisku cijenu te neprikladno skladištenje. Proizvođači hrane kao razloge viškova navode raskorak između proizvodnje i potražnje hrane te greške u pakiranju. Trgovine navode kratke rokove hrane odnosno kratak rok trajanja hrane do njegove distribucije i raskorak između narudžbe i potražnje hrane, dok ugostiteljstvo i institucionalne kuhinje navode greške prilikom posluživanja hrane odnosno prevelike porcije i greške prilikom planiranja jelovnika. S toga se zaključuje da viškovi hrane nastaju kao rezultat ne optimizirane proizvodnje. Smatra se da se taj višak može smanjiti sa boljom optimizacijom poslovanja.

Također, isto istraživanje sa Prehrambeno – biološkog fakulteta u Zagrebu je pokazalo da se viškovi hrane duž cijelog prehrambenog lanca različito rješavaju. Kod primarnih proizvođača i ugostiteljstva najčešće prisutni modeli su odlaganje i recikliranje . Kod trgovina višak hrane se najčešće prodaje pred istekom roka trajanja po sniženim akcijskim cijenama ili se prodaje „food outletima“, dok se u prehrambenoj industriji ponovno prerađuje. Cilj svakog poslovnog poduzeća je smanjiti višak, pa se očekuje ukoliko i nastane višak da će se taj višak iskoristiti za ostvarenje profita umjesto za doniranje. Ovo potvrđuju podatci o doniranju hrane. Ovo istraživanje je pokazalo da je doniranje hrane u manjoj mjeri prisutno kod svih subjekata u lancu hrane. Udio hrane koji se zbrinjava odlaganjem je veći nego doniranje, u tom segmentu dolazi se do zaključka da postoji dosta prostora za unaprjeđenje.

Većinom se donira hrana koja nije brzo kvarljiva te voće i povrće. Posrednici ističu kako donacije nisu redovite te se često dobije određena vrsta hrane. Važno je za istaknuti da hrana koja nije brzo kvarljiva (tjestenina, brašno, sol) ne doprinosi značajno otpadu od hrane jer se zbog svojih dugih rokova upotrebe proda na tržištu (bilo po akcijskim ili regularnim cijenama) i samim time ne predstavlja onu vrstu hrane koja generira izbjegli otpad od hrane.

Ministarstvo poljoprivrede je s toga izradilo IT sustav doniranja hrane kao virtualno mjesto za koordinaciju i distribuciju donirane hrane. Ideja je povezati posrednike i donatore preko IT sustava u koji bi donatori mogli prijaviti hranu koje žele donirati te se povezati sa posrednicima koji su blizu i imaju skladišne i transportne kapacitete, pri čemu bi se svakako vodilo računa o potrebama krajnjih primatelja. Ovaj sustav ima prednosti da se manje opterećuje donator na način da je lakša komunikacija između donatora i posrednika, centralno upravljanje, usklađuju se ponude i potrebe, pokrivenost perifernih dijelova Hrvatske te transparentna podjela donacija.

IT sustav za doniranje hrane je komunikacijska platforma za posrednike i donatore. Sve se odvija preko centralnog upravitelja kojem je cilj skratiti vrijeme donatoru u pogledu pronalaska posrednika i dogovora oko preuzimanja donirane hrane.

Sam proces započinje da se donator prijavi za donaciju u IT sustav, pri čemu centralni upravitelj biva obavješten o pristigloj donaciji koju nudi posrednicima, koji su odabrani prema unaprijed definiranim kriterijima (zemljopisna udaljenost, potrebe posrednika, mogućnost transporta, skladištenja itd.) Nakon što posrednici potvrđuju zainteresiranost za donaciju slijedi dogovor oko preuzimanja donacije. Podatci koji se prate su informacije o vrsti hrane, količini, roku trajanja, uvjetima čuvanja, adresi i vremenu dostupnosti donacije, o mogućem transportu od strane donatora, o kontakt osobi kod donatora i dr.

S vremenom se pokazalo da IT rješenje dobro funkcionira te se planira dodatno unaprijediti. Odziv posrednika je zadovoljavajući dok je odziv donatora niži od očekivanog, ali obećavajuće je da je interes donatora za korištenjem IT sustava u porastu te se broj donacija u posljednje vrijeme svakim danom sve više povećava.

Prema zadnjim podacima u Hrvatskoj je registrirano 142 posrednika u lancu doniranja hrane, uključujući Hrvatski Crveni križ, njegova gradska i općinska društva, Hrvatski Caritas, nadbiskupijski, biskupijski i župni Caritas, udruge civilnog društva, javne ustanove socijalnog karaktera i dr. Objekti u kojima se posreduje donirana hrana uglavnom su socijalne samoposluge, pučke kuhinje i skladišta donirane hrane (<https://vijesti.hrt.hr/>).

3.1. Otpad hrane u RH

U okviru projekta Eurostat-a prvo prikupljanje podataka o otpadu hrane je provedeno 2012. godine. U tom projektu je sudjelovala Hrvatska agencija za okoliš i prirodu koja je podatke prikupila putem redovne prijave podataka u Registar onečišćavanja okoliša te statističkog istraživanja koje je obuhvatilo preko 3.000 tvrtki iz poljoprivrednog sektora, prerađivačke industrije (proizvodnja hrane, proizvodnja pića), uslužnog sektora (trgovine, hotele, djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića) te sakupljače komunalnog otpada. Prema projektu je procijenjeno da godišnje u miješanom komunalnom otpadu završi oko 300. 000 tona otpada od hrane. Međutim, ovim projektom je identificiran problem s načinom prikupljanja podataka o biootpadu. S toga je u Hrvatskoj od listopada 2018. godine do prosinca 2018. godine proveden projekt Unaprjeđenje sustava za prikupljanje podataka o biootpadu i otpadu od hrane. Temeljem podataka prijavljenih u Informacijski sustav gospodarenja otpadom i dodatno prikupljenih podataka i procjena utvrđeno je da ukupna količina biootpada nastala u RH u 2017.

godini iznosi 589.608 tona odnosno 143 kg/stanovnik , od čega 399.611 tona možemo pripisati otpadu od hrane (97 kg/stanovnik) što je gotovo upola manje od količina otpada od hrane koje godišnje nastaju na EU razini (173 kg/stanovnik). Ta količina obuhvaća otpad od hrane koji je moguće izbjeći i otpad od hrane koji nije moguće izbjeći. Procijenilo se da količina otpada od hrane u RH koju je moguće izbjeći doseže 239.766 tona godišnje. Najveće količine otpada od hrane u RH nastaju u kućanstvima (77%), te su iste iznosile u 2017. godini 75 kg/stanovnik što je nešto niže od prosjeka za EU koji iznosi 92 kg/stanovnik (Sokolić i sur., 2019).

Za sprječavanje nastanka otpada od hrane aktivnost bi trebala biti usmjerena na sami izvor gdje nastaje tolika količina viška hrane. To se događa u svakoj fazi opskrbnog lanca: proizvodnja, prerada, distribucija i konzumacija. Viškovi hrane u poljoprivrednom sektoru većinom nastaju zbog niza neispunjenih specifikacija proizvođača ili kupaca kao npr. razlike u boji, veličini i oblika proizvoda te pogrešaka nastale u proizvodnji i označavanju. Neadekvatno upravljanje ponudom i potražnjom može dovesti do viškova hrane uslijed prevelikog broja narudžbi i/ili otkazivanja narudžbi i slično. Kada se ovakvi viškovi ne mogu spriječiti potrebno ih je usmjeriti na doniranje viškova hrane, s čime se daje podrška u borbi protiv siromaštva uslijed nedostatka hrane i smanjuje se otpad od hrane.

Doniranje hrane se smatra kao najpoželjnija metoda za sprječavanje nastanka otpada od hrane. Doniranje hrane se smatra davanjem hrane bez naknade. Svaki subjekt u poslovanju s hranom može vršiti preraspodjelu hrane i uključiti se u djelatnost doniranja tako da višak hrane donira posredstvom organizacija koje se bave preraspodjelom hrane (registrirani posrednici), zatim putem mreža za prikupljanje i ostalih dobrotvornih organizacija.

3.2. Studija izvedivosti Banke hrane u Republici Hrvatskoj

Od strane Ekonomskog fakulteta u Rijeci tijekom 2019. godine je izrađena studija o izvedivosti Banke hrane u Republici Hrvatskoj. Ova studija daje pregled doniranja hrane u drugim državama članicama Europske unije, analizu trenutnog stanja u doniranju hrane u RH te predlaže optimalne modele banke hrane u RH.

Studija zaključuje o mogućim modelima osnivanja banke hrane:

- krovna organizacija - model regionalnih koordinatora (postojeće organizacije (posrednicu u doniranju hrane) dobivaju ulogu banke hrane-koordinatora u doniranju hrane)

- model županijskih koordinatora (isto kao prethodni model, samo na županijskoj razini).

Također, Studija utvrđuje da je funkcionalan i jednostavan informacijsko - komunikacijski sustav ključan za uspješnu uspostavu sustava banke hrane.

Cilj programa je pružiti financijsku potporu posrednicima u lancu doniranja hrane i banci hrane kako bi ojačali infrastrukturne kapacitete u svrhu stvaranja osnovnih preduvjeta za povećanje količina donirane hrane, čime se doprinosi smanjenju otpada od hrane te povećanju prehrambene sigurnosti siromašnijih skupina stanovništva.

Predmet je dodjela potpore za infrastrukturno opremanje posrednika u lancu doniranja hrane i banke hrane. Program potpore se provodi u okviru provedbe reformske mjere „Unaprjeđenje sustava doniranja hrane u RH“ Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.- 2026 (Ministarstvo poljoprivrede., 2022.).

3.3. Organizacija i logistika

U Republici Hrvatskoj postoji osnovni model doniranja hrane koji se sastoji od donatora, posrednika i krajnjih primatelja.

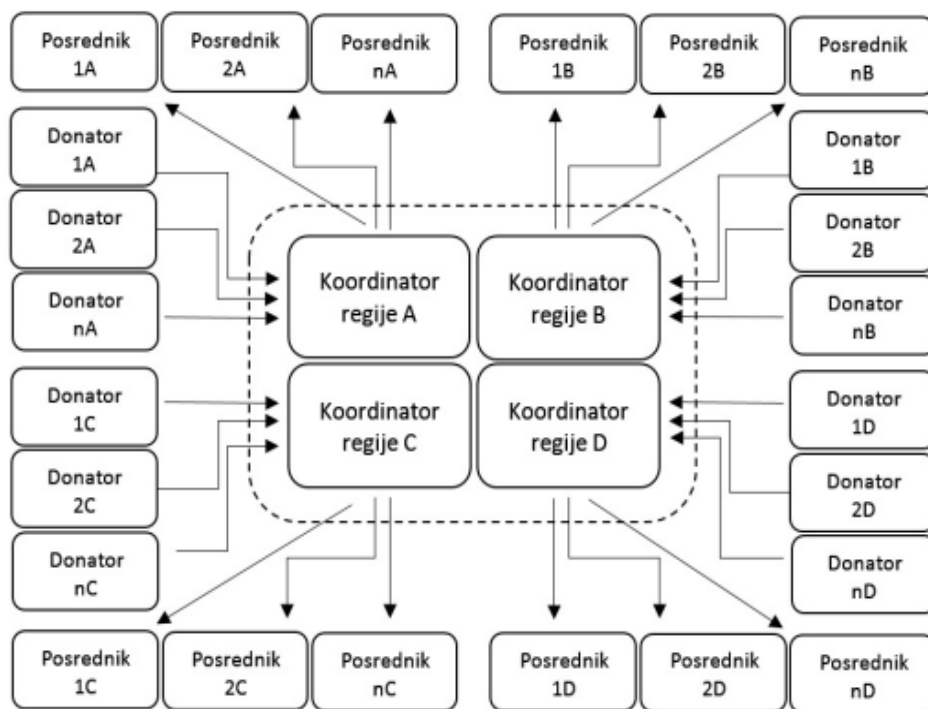
Zbog velikog broja sustav je neefikasan i neučinkovit. Donatori nemaju kapacitet da smjeste višak hrane pred istekom roka trajanja, te im takav zadatak iziskuje posebne resurse. Također posredničke organizacije koje su većinom volonterske nemaju kapaciteta za pronalazak donacija jer imaju nezahvalnu ulogu pozivanja potencijalnih donatora te uvjeravanja da im treba donirati hranu.

Uspostavom banke hrane omogućuje se komunikacija, informacija i logistička povezanost donatora sa posrednicima. Da bi proces doniranja bio brz, jednostavan i efikasan banka hrane ima komunikacijsko-informacijsku ulogu. Koordinator može prevoziti hranu samo ako su posrednici spriječeni, nemaju mogućnost prijevoza, ne mora on nužno prevoziti same donacije. Posrednici će samo preuzimati robu dok će koordinatori biti samo sredstvo povezivanja donatora i posrednika.

U velikim je gradovima najveća koncentracija supermarketa i drugih mogućih donatora. Teritorijalni ustroj Republike Hrvatske organiziran je kroz čak 555 jedinica lokalne samouprave (JLS), odnosno kroz 428 općina, 127 gradova, 20 županija i Gradom Zagrebom koji istodobno ima status grada i županije. U četiri najveća grada živi najviše ljudi, ekonomski

je prihvatljivo da u ta četiri grada budu sjedišta regionalnih koordinatora. Njihov bi geografski položaj omogućio potpuno zadovoljavajući prostorni raspored regionalnih središta, a predstavljaju i urbana, gospodarska te prometna i logistička središta povezana mrežom cesta i željezničkih pruga (Vretenar i Murić., 2022).

Međutim, bez obzira na mnogobrojne prednosti ovih četiri koordinacijska središta postoje i nedostaci poput potencijalne nepotpune pokrivenosti teritorija Hrvatske, kao i mogućih problema određivanja granica djelovanja regionalnih centara.

Slika 4. Organizacijski modeli banka hrane s četiri regionalna centra

Izvor: Vretenar i Murić (2022.)

Koordinator treba biti zadužen za upravljanje IT sustavom za doniranje hrane. Koordinator komunicira sa svim registriranim posrednicima i donatorima koji su u području njegove nadležnosti, osigurava sve sigurnosne i zdravstvene uvijete te logističke uvijete, vodi sve propisane evidencije te izrađuje izvještaje koje dostavlja nadležnim tijelima, te informira sve uključene sudionike u proces doniranja hrane.

Koordinator treba biti jednostavan u komunikaciji sa donatorima te fleksibilan na način da donatorima treba olakšati način i vrijeme isporuke donirane hrane, mogućnost malih i jako velikih donacija s kratkim rokovima trajanja. Potrebno je da koordinator bude dostupan sve

dane u tjednu. Realizaciju veliki i zahtjevnih donacija hrane koordinator treba olakšati donatoru na način da mu omogući komunikaciju sa samo jednom organizacijom koja će preuzeti ulogu distribucije donacije prema malim posrednicima.

Bitna zadaća koordinatora je organizacija i dolazak do novih donatora, njihova edukacija i upoznavanje s mogućnostima doniranja hrane. Na ovaj način se povećavaju donacije. Kvalitetan i kontinuiran trud koordinatora će dovesti do povećanja broja donatora i količine donirane hrane pred istekom roka trajanja.

U sustavu doniranja hrane vrlo je bitna transparentnost, s toga koordinatorska organizacija treba istražiti sve nepravilnosti koje se dogode.

3.4. Banka hrane u Osijeku

U Osijeku je 19. ožujka 2024. godine otvorena banka hrane. Banku hrane je osnovao Hrvatski Crveni križ. Ukupna vrijednost projekta iznosi 538.496,41 eura, od čega bespovratna EU sredstva iznose 197.723,23 eura.

Na otvorenju je istaknuto kako je projekt infrastrukturnog opremanja banke hrane u Osijeku, dio reforme Nacionalnog plana oporavka i otpornosti „Unapređenje sustava doniranja hrane u RH“, u sklopu kojeg je investicija infrastrukturnog opremanja posrednika u lancu doniranja hrane i banki hrane vrijedna 3,9 milijuna eura. Temeljem prvog objavljenog poziva, sklopljeno je 50 ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava u ukupnoj vrijednosti od 1,95 milijuna eura, od čega je 9 korisnika potpora za banke hrane i 41 korisnik potpore za posrednika u lancu doniranja hrane, a do danas je isplaćeno 1,84 milijuna eura (<https://poljoprivreda.gov.hr/>).

Trenutno je otvoren drugi takav poziv na dodjelu bespovratnih sredstava kojim se, prije svega želi omogućiti prijava projektnih prijedloga za infrastrukturno opremanje banki hrane u županijama u kojima takvo opremanje nije provedeno na temelju prvog poziva. Nadalje, poziv je usmjeren i dalje na infrastrukturno opremanje posrednika u lancu doniranja hrane. Na raspolaganju je 2 milijuna eura bespovratnih sredstava, a poziv je otvoren za prijave do 5. travnja 2024. Pored banke hrane u Osijeku, pokrenute su i banke hrane u Gradu Zagrebu, Međimurskoj, Krapinsko-zagorskoj, Koprivničko-križevačkoj, Vukovarsko-srijemskoj, Požeško-slavonskoj, Karlovačkoj županiji, Virovitičko-podravskoj županiji. Rezultat zajedničkih napora svih dionika u lancu se vidi i u količinama donirane hrane. Zadovoljstvo je istaknuti da je u 2023. godini donirano 1.861.874 kg hrane, što predstavlja porast od 19 % u

odnosu na količine donirane u 2022. godini i 15 % u odnosu na 2021. godinu (<https://poljoprivreda.gov.hr/> 2024).

4. ZAKLJUČAK

Pod pojmom banke hrane smatramo cijeli spektar dobrotvornih organizacija čija je svrha dugotrajna i organizirana inicijativa za pomoć potrebitima u pristupu hrani. U njihovom su fokusu različite aktivnosti, od prikupljanja financijskih sredstava preko zaprimanja donacija iz privatnog i poslovnog sektora do identifikacije i preusmjeravanja viškova zdrave i sigurne hrane iz komercijalnog prehrambenog sustava te njihovu prenamjenu u iskorištenu hranu kroz distribuciju onima koji se suočavaju s gladi.

U Europi prva banka hrane je osnovana u Francuskoj 1984. godine. Najveći val osnivanja banaka hrane je krenuo sa ekonomskom krizom 2008. Njihova je misija bila minimalizirati glad i pothranjenost kroz borbu protiv rasipanja hrane. Proizvođači hrane i trgovci u zemljama Europske unije višak hrane uglavnom doniraju kroz banke hrane ili direktno dobrotvornim ustanovama.

U Hrvatskoj da bi se unaprijedio sustav doniranja hrane Ministarstvo poljoprivrede je izradilo IT sustav doniranja hrane kao virtualno mjesto za koordinaciju i distribuciju donirane hrane.

Prema zadnjim podacima u Hrvatskoj je registrirano 142 posrednika u lancu doniranja hrane, uključujući Hrvatski Crveni križ, njegova gradska i općinska društva, Hrvatski Caritas, nadbiskupijski, biskupijski i župni Caritas, udruge civilnog društva, javne ustanove socijalnog karaktera i dr.

5. POPIS LITERATURE

1. Celeng Celić, M. (2020): EU 2020: Bačeno 57 milijuna tona hrane – najviše u kućanstvima., Agrokлуб. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/eu-2020-baceno-57-milijuna-tona-hrane-najvise-u-kucanstvima/81430/>
2. European Food Banks Federation., FEBA. : Kvantificiranje utjecaja Europskih banaka hrane., <https://www.eurofoodbank.org/support-and-strengthen-the-network/quantifying-the-impact-of-european-food-banks/>
3. Eurostat. (2023): Rasipanje hrane i prevencija rasipanja hrane – procjene., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Food_waste_and_food_waste_prevention_-_estimates#Amounts_of_food_waste_at_EU_level
4. Hina., HRT (2024): Još 2 milijuna eura za opremanje banki hrane i posrednike u lancu doniranja., <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/jos-2-milijuna-eura-za-opremanje-banki-hrane-i-posrednike-u-lancu-doniranja-11329275>
5. Ministarstvo poljoprivrede (2022): Program potpore posrednicima u lancu doniranja hrane i/ili banci hrane., Republika Hrvatska.
6. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (2024): Otvorena banka hrane u Osijeku., <https://poljoprivreda.gov.hr/vijesti/otvorena-banka-hrane-u-osijeku/6799>
7. Ministarstvo poljoprivrede. (2015): NN 119/2015., Pravilnik o uvjetima, kriterijima i načinima doniranja hrane i hrane za životinje.
8. Sokolić D., Vretenar N., Bobinac A. (2019): Osnivanje banke hrane u Republici Hrvatskoj., Studija izvedivosti., Ekonomski fakultet., Sveučilište u Rijeci.
9. Vretenar N., Murić E. (2022): Regionalni model organizacije banke hrane., Hrana i zajednica 6-17., Sveučilište u Rijeci., Ekonomski fakultet.